

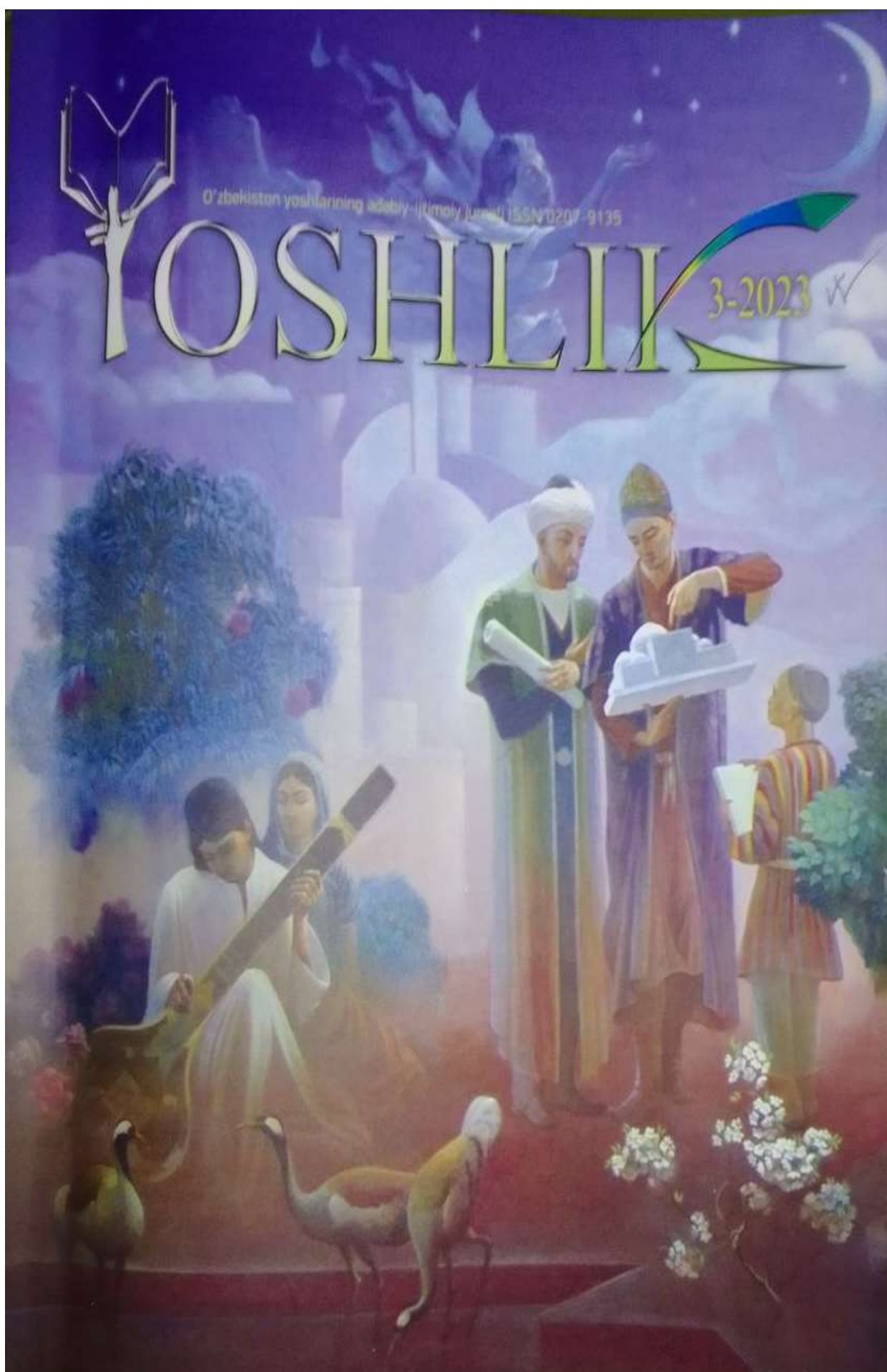

O'zbekiston yoshlarining adabiy-ijtimoiy jurnali ISSN 0207-9135

YOSHILIK

3-2023

№

6

Anar
Adabiyot market
emas, marketing
ham emas...

8

Sulton Rayev
To'yga bir kun
qolganda...

14

Yoqub Umuro'g'li
Tarixga muhirlangan
daqiqalarni
unutmayman

17

**Nurlan
Qalibekov**
Mast bo'laman
gul iforiga...

18

**Ulug'bek
Esdavlat**
Tong qo'yniga
singadigan yo'l
izlayman...

19

**Salim
Bobullao'g'li**
Hikmat
sukutdadir...

20

Laylo Sharipova
"Bir soat, ijozat
ayla, quvonay..."

24

Olimjon O'sarov
Yuragim kutadi gul
hidli xabar...

“Bir soat, ijozat ayla, quvonay...”

Laylo SHARIPOVA,
filologiya fanlari
doktori, professor.

1968-yili tugʻilgan.
Buxoro davlat
universitetini
tamomlagan.
“Oh, armonlar”,
“Qismat surasi”,
“Shodlik sohili”, “Bu
shunday dunyoki...”,
“Onamga tortiq”
kitoblari nashr
etilgan.

Abduvali Qutbiddinay yetuk shoir oʻtdi, oʻziga “Sizday shoir noyob” deb ulgurmadik. U shoir edi. Bilimli, ilmi, dili ishq olovida qovrilayotgan, otashnafas shoir edi. Alloh huzurida, Hokimi mutlaq yaratgan oʻn sakkiz ming olamda soʻzdan oʻzga boqiy qudrat, sheʼriyatdan ulugʻ maʼvo yoʻq deb bilgan shoir umri soʻngidagi suhbatlarining birida Vatandan oʻzga ulugʻlik yoʻqligini taʼkidlagandi. Ulugʻlikning turli yoʻlaklarini sayr qilgan vatanparvar, elparvar shoir shunday xulosaga kelishi tabiiy edi. Uning umri Alloh huzuriga pokdomon borish ilinjida oʻtdi. Imonli boʻlish qoʻlida choʻgʻ ushlab turish bilan barobarligini bila turib ham bir umr nafaqat qoʻlida, balki dilida, jonida choʻgʻ ushlab oʻtdi shoir. Uning sheʼriyatida bosh mavzu kir dunyo makridan oʻzni asrash, poklanib yaratgan huzuriga borish istagi bilan bogʻliq.

Abduvali Qutbiddin uchun har bir soʻz ardoqli edi, har bir satrida soʻzlar tilla uzukka qoʻyilgan zumradlar kabi oʻz oʻmida boʻlardi. U tartib bergan sheʼriy toʻplamlarning nomi ham betakror. “Bor” toʻplami undan oldin nashr boʻlgan kitoblar asosida saralab tuzilgan. “Bor” – “mavjudlik” “harakat”, “yuk” kabi maʼnolarni anglatishiga koʻra shakldosh soʻz (Masalan, “Menda bor”, biznikiga bor, bor – keldi):

Doʻsti aziz,
Pufakday yorilma – qorilma tun suvoqlariga,
Kuy, yaxshisi,
Jiz etib gulxan ila sudrash va boʻgʻish –
Yashash ham ishmi –
Oqar tongning boʻkirigʻida –
Hammasi yoʻgʻida – yoʻlga tush, doʻst...

Shoirning “Bor” allegoriyasi sheʼridan olingan bu satrlar mohiyatini anglash uchun xos sheʼrxon boʻlmoq lozim. Unda shoir “bor” soʻzining shakldoshlikdagi barcha maʼnolarini soʻzning oʻzini qoʻllamay turib ifodalagan. “Yoʻlga tush, doʻst...” deyishning oʻzi bor deb undashdir. Ammo lirik qahramon sirdoshning, dildoshning, yaʼni doʻsti azizning pufakday yorilishini, tun suvoqlariga qorilishini istamaydi. Uning maslakdoshi

havoyi bo'lmasligi lozim, shoir do'st kuysa ham gurullayotgan olov bilan yoqalashadigan darajada jasoratli bo'lishini istaydi. Oqar tong, ya'ni subhi sodiqning bo'kirig'ida yo'lga tushishi kerakligining o'zi shoir uni ulug' manzilga tomon borishini so'raganini anglatadi. Abduvali Qutbiddinning bu she'ri kitobning nomini bizga izohlamogda. Keyingi she'ming "Bor" allegoriyasi'ga aloqasi yo'qligini bilib turganimiz holda bog'liq degimiz keldi. Bu hol shoir she'rlar ketma-ketligini ham jiddiy o'ylagan deyishimizga asosdir.

*Ona – polvonim, bahodirim mening,
Qanday ko'tarasiz dunyo yukini.
Bir zarrasi tegsa – tushadi larza,
Jajji gardi tegsa – ketdim qoqinib.*

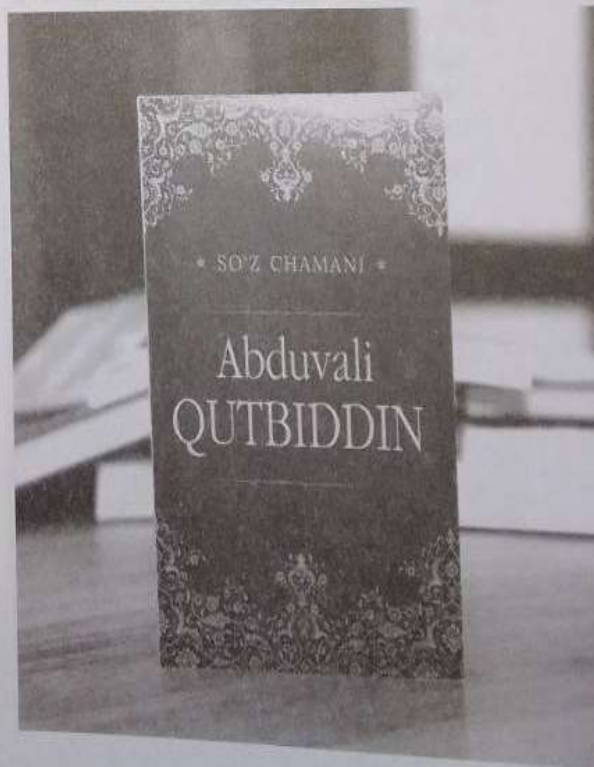
Onasi borligi uchun shukrona qilib yozilgan she'r. Ona haqida o'zbek she'riyatida mavjud eng chiroyli, eng e'tirofqa loyiq she'rlar bilan bellashadigan, ammo hech birini takrorlamagan she'r. Oddiy, ammo hech qaysimiz o'ylamagan buyuk haqiqat bor: ona dunyo yukini ko'tara oladigan yagona polvon, bahodir! Bu she'r ham, nazdimizda, kitobning nomini bizga sharhlab bera oladi. Shu o'rinda Abduvali Qutbiddin ijodiga xos bir jihatni ta'kidlasak: aksariyat hollarda shoir kitobiga nom o'ylab topmaydi, balki mavjud she'rlari nomi orasidan yoki biror she'rining bir so'zidan munosibini kitobga nom sifatida tanlaydi. U tanlagan nomlar ham betakror va shoir she'riyati bosh g'oyasini ifodalay olgan.

"Bor" kitobi "Nayson", "Humo", "Baxtli yil", "Sen va sen uchun", "Xayol kechasi", "Uzoqdan olisga" nomli oldin chop etilgan kitoblardan tanlab olingan va "Bor" allegoriyasi" nomi ostida berilgan yangi she'rlardan tuzilgan. Shoimning har bir kitobi mavjud she'rlardan saralab tuzilgan. Kitoblarga kirgan she'rlar e'tirofqa munosib bo'lsa-da, shoir "Bor" to'plamiga ular orasidan ham eng saralari deb bilganlarini kiritgan. Kitobdagi she'rlar Abduvali Qutbiddin uch she'riy tizimda ham ijod qilganini, ammo

aruz she'riy tizimida kamroq baytlar bitganini, ularni ham "Erkin aruz" nomi ostida berar ekan, bu misralar she'riy tizimning temir qonunlari talabiga javob bermasligini anglagani uchun shunday nomlaganini dalillaydi. Shoir barmoq she'riy tizimining sodda va murakkab vaznida barakali ijod qilgan, ayni damda, erkin she'riy tizim shoimning jilovlanmas, shiddatkor, chegara bilmas, to'fonli ilhomiga juda mos kelgan.

Abduvali Qutbiddin ijodi folkloridan, kunchiqar va kunbotar she'riyatidan birday bahramand bo'lgan, umrini, ijodini komillik kasb etib Allohga yuzlanishga sarflagan, shu orzu-armonlarini ijodiga jo aylagan ijodkorga, mutafakkirga xos. Bu mubolag'a emas, she'riyatining har bir satri tahlil qilinsa, bu fikrga iqror bo'lish oson kechadi.

Shoimning har bir she'riga bir jihat xos: har bir bandning o'z mavzusi, manzarasi bor va shu mavzular bosh mavzuni anglashga ko'maklashadi, har bir manzara asosiy tasvimning qismlari bo'lib chiqadi. "Bor" kitobidagi ilk she'rdan boshlab qo'ya qolaylik. "Sohibdilim – diloro" she'ri olti bandli she'r

sifatida berigan bo'lib, har bir band "Sohibdilim - diloro" satri bilan boshlanadi. Besh bandda toq misralar qo'qiyalanmagan. Ta'kidlash lozimki, ijodi davomida shoir bir she'rida qo'fiyaga mumtoz qoidalar darajasida diqqat qilsa, bir she'rida qo'fiyaga sig'maydi, ruhdagi shiddat qo'fiya qo'liplarini buzib chiqadi. Tilga olganimiz she'rida juft misralarda aksar to'q qo'fiyalar: qulfmidir - zulfmidur; chekdim-ku - ekdir-ku. Birinchi bandda karvon ketmoqda, quyun nay puflamoqda, lirik qahramon karvon to'xtashi lozimligini "Ayyit" deb sohibdiliga murojaat qilmoqda. Chunki biyobon - quyunning enasi. Ena karvonni emas, bolasini qo'llashi aniq. Shoir "ayt" so'zini til qoidalariga zid tarzda qo'llab, vazning mukammalligini ta'minlamoqda va so'zga ta'kid ma'nosini yuklamoqda. Ikkinchi bandda giryon chashma, jilg'a bo'lgan ko'ngilni qurtgan mujgon tasviri bor. Satrlardagi bu tasvir rassom chizgani kabidir. Uchinchi bandda qulf kabi yopiq turgan ko'z, uni ochib chiqayotgan nigoh va nigohni chopayotgan zulf tasviri bor. Qolgan bandlarni ham shu taxlit keltirish mumkin. Har bir manzara alohida. Ularni birlashtiradigan bandga e'tibor qarating:

*Sohibdilim - diloro,
Vasling sarobmi, ro'yo.
Hofiz emasman ishqda,
Abduvaliman go'yo.*

Majnunlik tasviri karvon, quyun, biyobon, nay, ishq kabi detallarni birlashtirib beradi. Shoir oshiqning ishq iztiroblarini ko'ngil jilg'asini quritib bo'lgan kiprik tasviri bilan bersa, yorning zulmini oshiq nigohini zulf qilichi bilan chopgani ifodasi orqali namoyon qiladi. She'ming oxirgi satrida ismini ham taxallus sifatida, ham oshiqligi hatto Hofizga o'xshamasligini ta'kidlash uchun qo'llaydi. Ishqning darajasini qay taxlit bergani she'rxon idrokiga havola qilingan.

Abduvali Qutbiddin she'riyatiga xos yana bir tomon bor: aksariyat she'rlarida bir so'z yoki bir satr takror-takror qo'llanishi orqali she'r mazmunidagi qaysidir jihat bo'rttiriladi, ma'no kuchaytiriladi. "Qasam", "Umr o'g'itlari", "Ko'ngil", "Istardim", "Kecha" kabi she'rlari fikrimizni dalillaydi. Yoki har banddan keyin ma'lum so'zlar keltiriladi, ammo bu so'zlar bir-birini takrorlamaydi, bir-biriga qo'qiyalanmaydi. "Visol", "Xayol", "Yomg'ir", "Sevgi qissasi" she'rlarini misol keltirish mumkin. Ayrim she'rlarida so'z ohangni ifodalaydi, tovushga taqlid keltirish orqali shoir ruhiy holatini aks ettiradi. Masalan, ikki qismli "Ohang" she'rining birinchi qismida "Ayyy...", ikkinchi qismida "O-o-o-o..." banddan keyingi takror misra bo'lib kelgan:

*Xudoyim, boshimni qayga berkitay,
Qaysi daqiqangda qanday yirtilay,
Kimga nima beray, kimdan ne tilay,
Ayyy...*

Abduvali Qutbiddin she'riyatini o'qisangiz, tasavvuf ilmidan xabardorligini his qilasiz. Ayni damda, folklor ta'siri ham beqiyos. Masalan, uning ikki qismdan iborat "Yomg'ir" she'rini o'qib ko'ring. Birinchi qismida yomg'irga aylanib, tuproqqa singgan oshiq obrazi bor. Sevgan, ammo sevilman lirik qahramon dastlab yomg'irga dardi hol qiladi. She'ming barcha bandlaridagi to'rtinchi satr bir xil: "Meni sevmas hech kim". Shoimni qiynagan dard shu. Lirik qahramon yomg'irga aylanishni istaydi.

*Qiyofam yomg'irda, u esa menman,
Tag'in, qayta-qayta ko'rinish berdim.
Tezroq yashiringin, tomchiman, tig'man,
Meni sevmas hech kim.
(*Sen va sen uchun* to'plamidan)*

Yomg'ir qachon tig'ga aylanadi?! Sevilnagan inson dastlab og'rinadi, bu og'riq g'azabga, g'azab o'chkorlikka, nafratga aylanib boradi. Shoir shu jarayonni anglatar ekan, sevilnagan bu oshiqning yomg'irga evrilganini ifodalaydi. Faqat o'ta g'azabnok holatda, ya'ni shitob bilan yog'ayotgan yomg'ir tomchidan tig'ga aylana oladi. Sevilnasa-da, sevgani sabab seviklisining yashirinishini so'ramoqda, buni "Zinhor senga, ey yor, yomonligim yo'q" deb ta'kidlamog'da. She'ming ikkinchi qismida yomg'irga aylanib, tuproqqa singgan oshiq "Tindimmi, indimmi, oxir-ul kalom" deb o'z holati o'zgarganini, g'azabidan tushganini ifodalab, maysa, chechaklarga "yorimga salom ber" deb o'tinmog'da.

Folklarning ertak janrida evrilish turli ko'rinishlarda aks ettirilgani kabi shoir she'ming ikkinchi qismida yomg'irga aylangach, yalpizning unishiga ko'maklashadi va yalpizdan yorning uyiga borishini so'raydi:

*Yalpizim, suyuklim uyigacha bor,
Iloj qil, deraza rohida ko'kar,
Bo'y tarat, dimog'i yonsin, u bilsin,
Mendan bu xabar.*

So'ng kaklikka jon bo'lib, kaklik orqali yori diydorini ko'rishini istaydi. So'ng kabutar vujudiga kirish orqali yorining kaftiga qo'nishni orzu qiladi:

*Bir soat, ijizat ayla, quvonay,
Don bersa ajabmas kaftida orzum.
Zora men haqimda surib qolsa o'y,
u...*

Shoir orzu-armonlarining barini yomg'irga evrilgan lirik qahramon orqali amalga oshirishni orzulaydi. Uning bunday she'rlari yetarli.

Bunday tahlillarni uzoq davom ettirish mumkin. Xulosa shuki, shoir she'rlarining ma'no qatlamlari ko'p. Uni anglash uchun xos she'rxon kerak, ammo oddiy she'rxon o'qisa ham foydalidir, ruhiyati tarbiyat topadi.

"Bor" to'plamida "Tasavvur lahzalari", "Barokko", "Onchaki", "Nazmdagi nasr", "Erkin aruz", "Illustratsiya" turkumlari, "Ozodlik" dostoni keltirilgan. Ularning har biri ijodkorning yangi-yangi qirralarini kashf qilish imkonini beradi. Shoir "Iqror", "Avtoportret" she'rlarida o'z umrining qanday o'tganini she'r satrlari qatiga yashiradi. "Iqror" she'ri "Bor" kitobi bilan birga shoir hayoti haqida ham xulosa bera oladi:

*Sizga hammasini so'zlab berdim,
Ulug' ko'rdim sizni,
Qulluq qildim bag'rimni berib,
Qiliq qilganim yo'q,
Ilikday qoqib berdim vujudim gavharin.
Chunki men borman,
Siz kabi borliqda -
Va men Abduvali Qutbiddin.*

Ha, yana bir yetuk shoirimiz "Ilikday qoqib berib vujudi gavharin", evaziga minnatdorchilik kutmay Alloh huzuriga shoshdi. Bu satrlardan hech birini inkor qilolmaymiz, yetuk shoir Abduvali Qutbiddinning ruhan barhayotligi ham haq. She'riyati bunga kafildir.